

Clausholm, barndomshjem og enkesæde

Af cand.mag. Lisbeth Weitemeyer

Midt i det østjyske landskab, hvor bløde bakker mødes med engdrag, dyrket mark og skove langs Allingå, lyser Clausholms hvide mure og røde tage i såvel forårs-sol og som vintermørke. Man fornemmer historiens vingesus i det fornemme barokanlæg, hvor 300 års slægter har præget deres hjem med ombygning og indretning, restaurering og vedligeholdelse. I dag står Clausholm som et fornemt eksempel på pietetsfuld bevaring af et klenodie i vor fælles kulturarv og dansk herregårdshistorie.

*Clausholm set fra avlsgården.
Foto: Lisbeth Weitemeyer.*

Fra middelalder til barok

Herregårdens oprindelse går tilbage til 1300-tallet, hvor Valdemar Atterdag erobrede de private borge på Djursland, blandt andet Clausholm, der igen kom i privat eje, da familien Brok overtog den. Gården har gennem århundreder skiftet udseende og karakter fra det middelalderlige stenhus til et sengotisk borganlæg og igen til rigshofmester Mogens Gøyes renæssancegård. Det endelige anlæg er det barokanlæg, vi kender i dag. I 1684 købte Conrad greve Reventlow gården af oberst Hans Friis, og det blev Reventlow, der 9 år senere påbegyndte den storstilede ombygning af renæssanceanlægget, der ikke alene var i forfald, men også med barokken var blevet utidssvarende. Renæssancens anlæg levede ikke op til enevældens ideal og tidens krav om store, lyse og bekvemme palæer; placeret midt i det åbne landskab, omgivet af store, symmetrisk anlagte haver. Det var netop sådan en bolig, Reventlow ønskede, og i 1693 gik byggeriet i gang under ledelse af bygmester Ernst Brandenburger. Conrad Reventlow, der var en af tidens rigeste mænd og største godsejere, gav med sin grandiose natur og livsførelse både sig selv og sin familie et liv langt ud

over det gennemsnitlige. Reventlow blev med Frederik IV's tronbestigelse i 1699 rigets storkansler. Hans eftermæle giver ham ikke en plads blandt Danmarks store statsmænd, men han udmærkede sig med sine ubestridelige diplomatiske evner, store tolerance og sans for indenrigspolitik på tværs af sociale lag. Han ønskede at bygge et storslået hus, hvor ingen ringere end den svenske hofarkitekt, Nikodemus Tessin, blev mester for portalen midt i hovedfløjen. I en niche over indgangen, troner rigets storkanslers portræt, han ser på den, der ankommer og ønsker velkommen.

Samme år som byggeriet af det nye hus gik i gang, blev greveparret Sophie Amalie og Conrad Reventlows yngste datter, Anna Sophie, født. Hendes fødested kendes ikke, men det er sandsynligvis hovedsædet i grevskabet Reventlow, Sandbjerg i Sønderjylland. Hendes barndom står hen i det uvisse, indtil hun efter sin fars død i 1708, 15 år gammel, flyttede ind på Clausholm sammen med sin mor. Livet uden den festglade og generøse ægtemand og far har uden tvivl været stille i det store hus. At Anna Sophie har haft i hvert fald nogen skolegang, ser vi af hendes skriftlige vidnesbyrd, hvor hun foruden dansk også skriver på tysk og fransk. De viser også, at hun ikke har været stærk i stavning og grammatik, hvilket dog skal ses i forhold til, at ortografien endnu ikke var lagt i faste rammer. Vi ved stort set heller intet om hendes ungdom, men det er en almindelig antagelse, at hendes mor vågede strengt over hendes dyd, og at hun ønskede betydeligt strengere grundsætninger i forholdet mellem mand og kvinde end dem, der var gældende ved tidens hof og i de

familier, storkanslerinden selv hørte til. Anna Sophies mor havde både set sin konges og sin mands utroskab på nærmeste hold, og sådanne forhold ønskede hun ikke at se sin datter i. Efteråret 1711 blev derfor skæbnesvangert for enkestorkanslerinden på Clausholm.

Kronprins af enevælden

Gik livet på Clausholm stille hen, var det helt anderledes festligt og farvestrålende i København, hvor blandt andet det gamle Københavns Slot var rammen om enevældens storslåede liv ved hoffet. På København Slot fødtes den 11. oktober 1771 kornprins Frederik. Drengen fik tidligt en hofmester, der forestod hans opdragelse og uddannelse, hvilket der dog ikke blev meget af. Det var tidens filosofi, at studier ødelagde den sunde fornuft, og det er sandsynligt, at det er her, vi skal finde baggrunden for efterladenheden med hans uddannelse til tronfølger. Da Christian V lå for døden i 1699, fik Frederik endelig en plads i statsrådet. Han stod overfor en næsten umenneskelig opgave, da kongen døde, og han skulle føre tvillingeriget videre uden nævneværdig viden om statskundskab. Ikke desto mindre gik Frederik IV i gang med opgaven med stor iver og praktisk sans. Han tog alvorligt og nidkært sine pligter på sig og fik både sit folks og sit dynastis anseelse. En af de statsmænd, kongen rådførte sig med om sit riges anliggende, var storkansler Conrad Reventlow.

Frederik IV var i 1695 blevet gift med Louise af Mecklenburg-Güstow, der til sin død var ham hengiven til trods for den sorg, han forvoldte hende med

sine udenomsægteskabelige eskapader, der ikke alene gjorde dronningen ulykkelig, men også vakte åbenlys forargelse både i verdslige og kirkelige kredse. At han giftede sig to gange til venstre hånd, gjorde ikke sagen bedre. Louise fødte ham fem børn, hvoraf tre døde som ganske små. Kronprins Christian knyttede sig stærkt til sin religiøse mor, der ledte barnet ind i sin ulykkelige situation. Også forholdet mellem far og søn blev ulykkeligt, da kronprinsen tog moderens parti og vendte hele sin vrede mod faderen og ikke mindst sit had

mod Anna Sophie, da hun kom ind i kongefamilien. Kronprinsesse Sofie Magdalene, støttede sin mand i modstanden mod Anna Sophie, og forholdet mellem de to kvinder var og blev mere end anstrengt.

Pesten rasede, kongen festede

Tiden og stemningen var mørk. Fra 1709 deltog Danmark i Store Nordiske Krig, og i sommeren 1711 brød Danmarkshistoriens største pestepidemi ud i København. Smitten kom fra Helsingør og vandrede langs

Frederik IV. Billedet tilhører Det Kongelige Bibliotek.

Anna Sophie Reventlow.

Øresund til hovedstaden, der snart lå indhyllet af en nærmest vestindisk varme, der forstærkede rædslerne. Rygtet om pesten var løbet i forvejen, og myndighederne satte alt ind på at afværge en katastrofe. Det lykkedes ikke, og følgerne blev katastrofale. Man etablerede pesthospitaller, der inden længe var overfyldte, ligene hobede sig op i massegrave og i gader og stræder. Overalt var døde og døende. Ulykken var uoverskuelig, og i løbet af et halvt års tid døde knap 23.000 mennesker alene i København, godt en tredjedel af byens indbyggere. På grund af den overhængende smittefare flyttede kongefamilien først til Jægersborg og derfra videre til Koldinghus, hvor kongen indlogerede sig med en del af hoffet og regeringen. Dronning Louise rejste sammen med kongens mor, Charlotte Amalie, til Oldenburg. Frederik IV var ikke alene i krig, men også på flugt fra pesten.

Men var tiden tung, mente kongen dog, at det var en god ide at arrangere et maskebal på Koldinghus i det mørke efterår. Det var både en mulighed for at mødes med den jyske adel og en kærkommen adspredelse. En af gæsterne ved ballet var storkanslerens unge datter, der ankom med sin mor til det gamle slot. Hundrede kærter lyste, og musikken spillede i riddersalen, hvor mange festklædte mennesker dansede, skjult bag farvestrålende masker, og her, i riddersalen, mødte kongen den 18-årige Anna Sophie. At hun var en dejlig, ung kvinde, må stå uden for al tvivl. Frederik IV havde med sin kvindegilde ikke mindst hang til skønhed og livlighed. Anna Sophie er beskrevet som en høj, godt udseende kvinde, mørk med ildfulde øjne

og en velskabt næse. Hendes mund var smuk, men tænderne stygge. Hendes ansigtshud var noget kraftig og for figures skyld, måtte hun passe på de søde sager. Hun var betaget af kongen. Enkestorkanslerinden så det, og turen gik snart tilbage til Clausholm, hvor Anna Sophies mor vogtede ærekært over sin datter. Alligevel lykkedes det for det forelskede par at sende kærlige hilsner frem og tilbage gennem Danmark. De små breve, der vidner om kongens kærlighed og længsel, findes i dag blandt andet på Rigsarkivet.

Flugten fra Clausholm

Frederik IV tog i 1712 en beslutning, der kom til at spille en afgørende rolle ikke alene i Anna Sophies, men også i hans eget liv. Den 26. juni, om aftenen, kørte kongen til Clausholm for at hente den unge pige. Om hendes mor endelig havde givet op og lukkede øjnene for bortførelsen, står hen i det uvisse. Karossen med kongen og komtesse begav sig nu af sted til Skanderborg Slot, hvor latinskolelærer Thomas Clausen fra Flensborg, ventede for at vie parret. Anna Sophie blev udnævnt til Hertuginde af Slesvig og gift til Frederik IV's venstre hånd. Efter et par dages ophold på Skanderborg Slot drog parret til Boller, hvor Anna Sophies halvsøster, Kirstine Sophie, boede med sin mand, Ulrik Adolph greve Holstein.

Store Nordiske Krig rasede, og kongens pligter var både mange og tunge. Han forlod Boller for at udføre sit hverv som landets konge. Efter et par måneder rejste Anna Sophie til København. Hun blev der installeret i den samme gård, hvor både Frederik IV og

Anna Sophie i barselskammer. Raderingen tilhører Det Kongelige Bibliotek.

hans fars elskerinder havde boet. Fra gården, der lå bag Børsen, til slottet gik en løngang og gennem den, kunne kongen ubemærket gå fra slottet til Anna Sophies gemakker i den smukt istandsatte gård.

Var kongen lykkelig sammen med sin Anna Sophie i hendes gemakker, var dronning Louise til gengæld ulykkelig i de kongelige sale. Hun vendte sig mod Gud og blev med tiden dybt religiøs. Hun drog kronprin-

sen med ind i sin sorg, indtil hun den 15. marts 1721 lukkede sine øjne, 54 år gammel. Louise blev gravlagt i Roskilde Domkirke og allerede dagen efter, blev Anna Sophie viet til kongens højre hånd, fyrstinde af Slesvig, dronning af Danmark og Norge. For at fuldende dronningeværdigheden blev hun kronet på Frederiksberg Slot den 31. maj samme år. Frederik IV satte selv kronen på hendes hoved med ordene „Hermed erklærer vi Eder for dronning af Danmark og Norge. Denne krone giver vi Eder af godt hjerte og ønsker al lykke og velsignelse dertil“. Hermed blev Anna Sophie Danmarks eneste kronede ikke-fyrstelige dronning. Med kroningen splittede kongen også den nærmeste familie. Hans bror, prins Karl, og søster, prinsesse Hedevig, forlod hoffet i vrede og flyttede til Vemmetofte, hvor de begge boede til deres død. Også kronprinsen og hans hustru vendte sig fra kongeparret med foragt over den ophøjelse, Anna Sophie havde fået med dronningeværdigheden.

Husarrest og enkedronning

Forude ventede et ægteskab med gensidig hengivenhed i glæde og sorg. Ikke mindst var det ulykkeligt, at parrets otte børn døde som små. Men for Anna Sophie kulminerede sorgen med kongens død den 12. oktober 1730. Christian VI var nu konge, og han fratog Anna Sofie både ejendomme og ejendele. Dronning måtte hun kalde sig, men ikke dronning af Danmark og Norge. Clausholm måtte hun beholde, her fik hun sin husarrest, bortvist fra kongehuset og hoffet.

I sine sidste 13 leveår tilbragte Anna Sophie ikke mindst tiden med at forskønne Clausholm, som Frederik IV i 1718 købte af sin svigermor. I 1722 gik han i gang med at ombygge hovedbygningen, der blandt andet fik et passende repræsentationslokale. Men også haveanlægget blev lagt om. Kongen, der var stærkt inspireret af italiensk havearkitektur, ønskede en kaskade, hvor vandet flød fra skråningen fra avlsgården ned gennem anlægget, der var tegnet af arkitekt J.C. Kriger. Det lykkedes imidlertid ikke at få kaskaden til at fungere, og et sidste forsøg i enkedronnings tid lykkedes heller ikke. Der skulle gå mere end 200 år før anlægget i en ny, moderne fortolkning og med teknisk hjælp kom til at pryde barokhaven, hvor vandet i dag i streng symmetri risler ned over de anlagte terrasser mod voldgraven.

I Anna Sophies tid blev der gjort meget ud af havens beplantning. Der blev anlagt en urte- og kålhav, og haveanlægget kom til at fremstå som et smukt hele, da havens mange træskulpturer blev sat fint i stand. Livet gled stille hen i det store hus, hvor Anna Sophie havde tilbragt sin barndom og tidlige ungdom og her, i sit smukke sovegemak, døde hun den 7. januar 1743 af kopper. Christian VI havde købt Trolleslægtens gravkapel i Roskilde Domkirke til Anna Sophie. Hun fandt sit sidste hvilested i kapellet i sin sorte kiste med tre af sine børn ved siden. Trollernes vartegn, den sorte trold, der sidder i gitterlågen, vogter hendes grav, mens dagens sidste stråler smyger sig ind gennem det vestvendte vindue og smykker hendes kiste.

Fontæne ved Clausholm. Foto: Lisbeth Weitemeyer.

Litteratur

Scavenius, Bente: *Danmarks dejligste haver, en lystvandring*, Gyldendal 2008

Hvidt, Marie: *Frederik IV, en letsindig alvorsmand*, Gads forlag 2004

Dehn-Nielsen, Henning: *Danmarks konger og Regenter, fra Hugleik til Margrethe 2*,

2003

Fabritius, Albert m.fl.: *Donning Anna Sophie*, P. Haase & Søn 1951

Lauring, Palle: *Dronninger og andre kvinder i Danmarkshistorien*, Høst & Søn 1981